

Prof. Dr. Yetkin Çınar ¹

Prof. Dr. Türkmen Göksel ²

İTTİFAKLI SİSTEMDE DARALTILMIŞ BÖLGE SİMÜLASYONLARI

POLİTİKA NOTU

Son dönemde yeniden hareketlenen tartışmalarla birlikte mevcut seçim sisteminin parametrelerinde bazı önemli değişiklik önerileri gündeme gelmektedir. Tartışmalar özellikle seçim sisteminin iki önemli parametresi olan seçim çevresi (seçim bölgesi olarak da adlandırılmaktadır) büyüklüğü ve seçim barajı üzerinde yoğunlaşmıştır. Aşağıda ayrıntılı ele alınacağı üzere değişiklik önerileri; bir seçim bölgesinin çıkarabileceği milletvekili (MV) sayısına bir üst sınır getirilerek “daraltılmış bölge”ye geçilmesi ve hâlihazırdaki %10 seçim barajının daha aşağı seviyelere düşürülmesi şeklindedir. İlk etapta, “5’li daraltılmış bölge sistemi” yani her bir seçim bölgesine tahsis edilecek MV sayısının en fazla 5 olması ve barajın %5 veya %7 seviyelerine düşürülmesi kamuoyunda konuşulmaya başlandı. Zaman içerisinde bu parametreler için bazı alternatif değerler de gündeme geldi. İttifaklı seçim sistemine geçilmiş olması ile birlikte seçim barajının -ittifakların toplam oylarına uygulanması nedeniyle- etkisini azalttığı dikkate alındığında, özellikle seçim çevre büyüklüğünün değiştirilerek “daraltılmış bölge” sistemine geçilmesinin etkileri kamuoyunda daha fazla ilgi çekti.

Diğer taraftan, yakın zamanda seçim sistemimizdeki bazı önemli değişikliklere ilişkin olarak yapılan sayısal analizlerin azlığı; özellikle de 600 MV ve ittifaklı seçim sistemi söz konusu olduğunda daraltılmış bölge yapısına geçilmesinin doğurabileceği sonuçların yeterince deneyimlenmemiş ve analiz edilmemiş olması bizi bu politika notunda sonuçlarını

¹ Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü / Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, e-mail: ycinar@ankara.edu.tr

² Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Politika ve Ekonomi Bölümü, e-mail: tgoksel@ankara.edu.tr

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

sunduğumuz analizleri yapmaya yöneltmiştir. Özetle “daraltılmış bölgelerin oluşturulması ve ittifaklı sistemde daraltılmış bölge sistemi sonuçlarının mevcut sistemle kıyaslanması” konulu bu politika notunda yapılan simülasyonlar ile aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Daraltılmış bölge sisteminde (her bölgede en fazla 5 MV olması durumunda) her il, nesnel kurallara ve Yüksek Seçim Kurulunun (YSK) çerçevesini çizdiği kriterlere göre kaç bölgeye ve ne şekilde bölünür?

Güncel oy ve ittifak senaryoları altında;

- 2) Hem mevcut durumda (hâlihazırda mevcut olan 87 seçim bölgesi bazında) hem de daraltılmış bölge sistemine geçilmesi halinde, milletvekili dağılımı ne şekilde olur ve nasıl farklılaşır?
- 3) Her iki durumda da ittifaklı sistemin ikinci aşamasında sandalye dağıtımı d'Hondt yöntemi yerine oransal hesaplama ile yapılırsa ne olurdu?
- 4) Seçim barajı değişse ne olurdu? (%7, %5, %1,5 seviyeleri analiz edilmiştir.)
- 5) Son olarak, seçim bölgelerinde d'Hondt yöntemiyle yapılan dağıtımda son milletvekilini kazanmadaki rekabet, daraltılmış bölgeye geçilmesi halinde mevcut yapıya göre azalır mıydı? Ya da bir başka deyişle, son milletvekilinin partiler / ittifaklar arasındaki yer değişimi zorlaşır mıydı?

Bu politika notu ile yukarıda belirtilen beş maddeye ilişkin yapılacak sayısal analizlerin yanı sıra elde edilen sonuçların kuramsal nedenlerine de değinilerek kamuoyunda yapılan tartışmalara katkı yapmak hedeflenmektedir.

Çalışmada yapılacak simülasyon analizlerinin kapsamı aşağıda somut ve ayrıntılı olarak açıklanmış ve ayrıca daraltılmış bölge sistemi hakkında yukarıda belirtilen sorular sırasıyla yanıtlanarak ilgili analiz sonuçları sunulmuştur:

1. Bölgelendirme: Daraltılmış Bölge Yapısının Oluşturulması

Daraltılmış bölge analizleri / simülasyonları için öncelikle ayrıntıları aşağıda açıklanacak şekilde bir bölgelendirme çalışması yapılmalı; yani iller belirli kural ve kriterlere uygun şekilde seçim bölgelerine ayrılmalıdır. Aslında daha önceki yıllarda 550 MV ile gerçekleştirdiğimiz benzer çalışmamızda, Türkiye için 5 MV esasına göre -nesnel ölçütlere göre- yapılan bölgelendirme işlemi sonucunda 147 seçim çevresi ortaya çıkmıştı. Ancak bilindiği üzere daha sonra seçim sistemimizde yapılan değişiklikler ile 550 olan toplam milletvekili (MV) sayısı 600'e, 85 olan seçim bölge sayısı ise 87'ye çıkarıldı ve partilerin seçime ittifak yaparak girebilmesine imkân tanındı.

Türkiye hâlihazırda, İstanbul ve Ankara'nın 3'er; İzmir ve Bursa'nın 2'ser ve diğer tüm illerin 1'er seçim bölgesi sayılması ile toplam 87 seçim çevresine ayrılmaktadır.

Bu çalışmada daraltılmış bölge yapısı oluşturulurken ise şu aşamalar izlenmiş / işlemler gerçekleştirilmiştir:

- Öncelikle Türkiye'nin 2020 yılı (son) nüfus bilgilerine göre her bir ilin çıkaracağı Milletvekili (MV) sayısı ve her bir il için seçim çevre sayısı belirlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye daraltılmış 5'li MV yapısına göre 152 bölgeye ayrılmıştır.

- ✚ Bu bölgeler belirlenirken mümkün olduğunca Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kararlarında belirtilen kriterlerin bölgelere tutarlı ve spekülasyonlara yol açmayacak biçimde nesnel (matematiksel ve istatistiksel) yöntemler kullanılarak uygulanmasına gayret edilmiştir. YSK'ya uygun olarak bu çalışmada kullandığımız üç adet nesnel kriter mevcuttur. Bunlar: 1. İdari bütünlük, 2. Coğrafi bütünlük ve 3. Her bölgede MV başına düşen nüfusun yakınsamasıdır. Daha açıkça, her bir seçim bölgesinde milletvekili başına düşen nüfusun birbirine yakın olmasına, seçim çevresinde yer alan ilçelerin coğrafi yakınlıklarının ve ilçelerin mülki bütünlüklerinin korunmasına özen gösterilmiştir.

Analiz sırasında kullanılan kriterler ve metodoloji (matematiksel – istatistiksel yöntemler) aşağıdaki **KUTU'da** açıklanmaktadır.

KUTU: Daraltılmış Bölgelerin (152 Bölge) Oluşturulma Metodolojisi

1. İncelenen il için seçim çevresi sayısı bulunur:

i) YSK'nın belirlediği her il için tahsis edilecek MV sayısı belirleme yöntemine göre yapılan hesaplamalar sonucunda 5 ve 5'ten daha az milletvekili tahsis edilmiş olan illerin seçim çevresi büyüklüğü aynen kullanılır. Örneğin Adıyaman 5, Ağrı 4 gibi.

ii) Yukarıda belirtilen aynı yöntemle hesaplanarak 6 ve daha fazla milletvekili çıkardığı tespit edilen iller için aşağıdaki yöntemle seçim çevresi belirlenir. Her bir il tahsis edilen milletvekili sayısı 5'e bölünür. Bölme işlemi kalansız yapılmış ise bölümden elde edilen sayı, bölme işleminde kalan var ise bölüm sonucundan elde edilen sayı bir üst tam sayıya tamamlanarak elde edilen sayı seçim çevresi olarak belirlenir. Buna göre örneğin Adana için $15/5=3$ olduğundan 3 seçim çevresi, Ankara için ise $32/5 = 6,4$ olduğundan Ankara için 7 seçim çevresi belirlenmelidir. Burada 15 ve 32 sırasıyla Adana ve Ankara illerine tahsis edilen MV sayılarıdır.

2. Belirlenen seçim çevrelerinde "Milletvekili başına düşen nüfus sayısı" birbirine mümkün olduğunca yakın olmalıdır.

3. Mümkün olduğunca, seçim çevresinde yer alan ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlığı sağlanmalı ve ilçelerin mülki bütünlükleri bozulmamalıdır.

5'li daraltılmış sisteme göre hesaplanan bölge sayıları ise aşağıda **Şekil 1'de** gösterilmiştir.

İller bazında sonuçlar liste halinde **EK'te** (mevcut bölge sayılarıyla kıyaslanarak) sunulmaktadır.

Şekil 1. DARALTILMIŞ (5'li) BÖLGE SİSTEMİ – BÖLGE SAYILARI (152 Bölge)

Mevcut sistemde; sadece 4 il 1'den fazla bölgeye sahip iken (İstanbul 3, Ankara 3, İzmir 2 ve Bursa 2); **5'li daraltılmış sistemde;** 31 il 1'den fazla bölgeye sahiptir. Bu iller **EK'teki** tabloda kırmızı ile gösterilmiştir.

Genel anlamda bir seçim sisteminde daraltılmış bölgeler için belirlenen “en fazla” MV sayısı azaldıkça (bir başka deyişle mevcut sistemden dar bölgeye gidildikçe) belirlenen bölge sayısı artacaktır. Burada da beklendiği üzere 5'li daraltılmış bölge sistemi (152 bölge) mevcut sisteme (87 bölge) nazaran çok daha yüksek bölge sayısı içermektedir. Tartışmalarda yer alan 7'li daraltılmış sistemi geçerli iken bölge sayısı 124 olurdu ve beklendiği üzere bu durumdaki bölge sayısı bu iki sistemin (mevcut ve 5'li) arasında yer alırdı. Bir diğer tespit ise belirlenen bölge sayısı mevcut sistemdeki bölge sayısına ne kadar yakın olursa daraltılmış bölge etkisinin mevcut durumdaki sandalye sayıları üzerindeki etkisinin o kadar az olacağıdır. Örneğin 7'li daraltılmış bölge etkisi 5'liye göre, 5'linin de dar bölgeye göre (diğer faktörler sabitken) mevcut sandalye aritmetiği üzerindeki etkisi daha az olur.

2. Daraltılmış Bölge ve Mevcut Bölge Yapısı Karşılaştırması İle Senaryo Analizi / Simülasyon Sonuçları

Bu çalışmanın asıl amacı oy oranlarını veya seçim çıktılarını tahmin etmek olmayıp, veri oranları ile ittifaklı seçim sistemi altında daraltılmış bölge yapısının olası etkilerini ortaya koymaktır. Elbette Türk siyasi yapısında son dönemde bazı değişimler meydana gelmekte, kurulan yeni partiler nedeniyle oy dağılımı değişme potansiyeli taşımakta ve yeni ittifak olanaklarının oluşabilmesi mümkün olabilmektedir. Ayrıca seçim sürecine kadar yaşanacak gelişmelerin oy ve ittifak senaryolarını da etkileyebilme potansiyeli vardır. Fakat bu politika notunun amacı gereği daraltılmış sistemin etkilerini sayısal olarak analiz edebilmek için oy ve ittifak senaryosuna ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan hareketle çalışmada kullanılan oy senaryosu TEPAV tarafından farklı kamuoyu araştırma şirketlerinden (yaklaşık son 1 yıllık ortalamalar) derlenen ve tarafımıza sunulan oy oranlarından oluşmaktadır. İttifak senaryosu içinse kamuoyunda genel kabul görmüş bir yapı esas alınmıştır.

Bu şekilde oluşan ve aşağıda verilen oy ve ittifak senaryoları kullanılarak Mevcut 87 bölge ve yukarıda anlatıldığı şekilde oluşturulmuş daraltılmış (152) bölge yapısı üzerinde simülasyonlar yapılmıştır.

Tablo 1. Simülasyonlarda Kullanılan Oy ve İttifak Senaryoları

Oy Dağılımı Senaryosu		İttifak Senaryosu
Parti*	Oy Oranı	
AK Parti	%38	CUMHUR İttifakı: AK Parti + MHP MİLLET İttifakı: CHP + İYİ + SAADET + DEVA + GELECEK Bir İttifaka Bağlı olmayan HDP
CHP	%23	
İYİ	%11,5	
HDP	%11	
MHP	%9,5	
DEVA	%2,5	
SAADET	%2	
GELECEK	%1,5	
Diğer	%1	
Toplam	%100	

(*) AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi, CHP: Cumhuriyet Halk Partisi, DEVA: Demokrasi ve Atılım Partisi, GELECEK: Gelecek Partisi, HDP: Halkların Demokratik Partisi, İYİ: İYİ Parti, MHP: Milliyetçi Hareket Partisi, SAADET: Saadet Partisi.

Tablo 1'deki oy senaryosuna göre; Cumhur İttifakı'nın toplam oy oranı %47,5 iken; Millet İttifakı'nın %40,5 ve seçime tek başına girmesi öngörülen HDP'nin ise %11'dir.

Sandalye dağıtımı için simülasyonlar ittifaklı seçim sistemi gereği öncelikle (birinci aşamada) bu üç oluşumun (CUMHUR, MİLLET, HDP) her biri ayrı parti gibi ele alınarak d'Hondt yöntemi ile yapılmış; daha sonra (ikinci aşamada) ise ele alınan ittifakın kazandığı toplam sandalye sayısı, o ittifakı oluşturan partiler arasında yine d'Hondt hesabı ile dağıtılmıştır. Simülasyonlarda 24 Haziran 2018 seçimlerinde oluşan bölgesel oy dağılımları esas alınmıştır.³

Bu simülasyonlar hem 87 bölge hem de daraltılmış (152) bölge için ayrı ayrı yapılarak aşağıdaki tabloda özeti sunulan sonuçlara ulaşılmıştır:

³ 2018 seçimlerinde yer almayan DEVA ve GELECEK partileri için AK Parti'nin 2018 bölgesel oy dağılımı esas alınmıştır.

Tablo 2. Simülasyonlar Sonucunda Dağıtılan Sandalye Sayıları (İki aşamalı d'Hondt ile)**Sandalye Dağıtımı (1. Aşama) Sonucu – d'Hondt**

	Cumhur İttifakı	Millet İttifakı	HDP	TOPLAM
87 Bölge (Mevcut Yapı)	300	232	68	600
Daraltılmış (152) Bölge	308	239	53	600
FARK (Daraltılmış – Mevcut)	+8	+7	-15	0

İttifak içi Sandalye Dağıtımı Sonrası (2. Aşama Dağıtım) – d'Hondt

Partiler / İttifaklar	AK Parti	MHP	CHP	İYİ	DEVA	SAADET	GELECEK	HDP	TOPLAM
87 Bölge (Mevcut Yapı)	265	35	163	66	3	0	0	68	600
Daraltılmış (152) Bölge	295	13	188	51	0	0	0	53	600
FARK (Daraltılmış – Mevcut)	+30	-22	+25	-15	-3	0	0	-15	0

Tablo 1'de verilen senaryo altında gerçekleştirilen simülasyonlar sonucunda;

- ✚ Mevcut yapıda Cumhur ittifakının %47,5 oy oranı ile mecliste %50 eşiğine tekabül eden 300 milletvekili kazandığı görülmektedir. Cumhur ittifakının %47,5'ten daha düşük bir oy alması durumunda ise Cumhur İttifakı için kritik %50 kotasının altında kalma ihtimali doğmaktadır.
- ✚ Mevcut durumda Cumhur ittifakı, aldığı oy oranından 2,5 puan daha fazla sandalye oranına ulaşmakta iken; Millet ittifakı, aldığı oy oranından 1,83 puan daha az sandalye oranı elde etmektedir. HDP ise aldığı oy oranından yaklaşık 0,33 puan daha fazla sandalye oranına sahip olmaktadır.

Tablo 2'de verilen "daraltılmış (152) bölge sistemi" ile "mevcut sistem (87 bölge)" sonuçları karşılaştırıldığında ise şu çıkarımlar yapılabilir:

- ✚ Cumhur ittifakı, daraltılmış bölgeye geçilmesiyle kazandığı 8 MV ile mevcut durumda tam eşiğinde bulunduğu %50 kotasının üzerine çıkmıştır.
- ✚ Daraltılmış bölge sisteminde Cumhur ittifakı aldığı oy oranından 3,83 puan daha fazla sandalye oranı kazanmıştır. Millet ittifakı aldığı ise oy oranından 0,66 puan daha az sandalye oranı elde etmekte iken; HDP aldığı oy oranından 2,16 puan daha az sandalye oranına ulaşmaktadır.
- ✚ Bütünsel anlamda düşünüldüğünde 5'li daraltılmış sistem mevcut sisteme göre temsilde adaleti düşürmüştür. Mevcut sistemde (CUMHUR, MİLLET, HDP) oy-

sandalye oranı sapmasının toplam mutlak değeri 4,66 iken; 5'li daraltılmış sistemde bu fark 6,65'e yükselmiş, yani yaklaşık 2 puan artmıştır.

- ✚ Daraltılmış bölgenin, öncelikle daha büyük partilere, dolayısıyla büyük bir parti olarak düşünülmesi mümkün olan ittifaklara fayda sağladığı; daha sonra, yine ittifak içerisindeki büyük partinin (Cumhur ittifakında AK Parti ve Millet İttifakında CHP) avantajına olduğu görülmektedir. Nitekim sonuçlara göre Cumhur ve Millet İttifakları daraltılmış bölgede sırasıyla 8 MV ve 7 MV kazanırken ittifaksız olarak seçime gireceği varsayılan HDP, bu ikisinin toplamı kadar yani 15 MV kaybetmektedir.
- ✚ Partiler bazında ikinci aşama dağıtım sonuçlarına bakıldığında ise; öncelikle en çok oy alan AK Parti'nin, daraltılmış bölge seçim sisteminin etkisi ile sandalye sayısını mevcut sisteme kıyasla önemli ölçüde (265'ten 295'e 30 MV) arttırabileceği tespit edilmiştir. CHP de Millet İttifakı'nda kazançlı olan parti olmakta ve sandalye sayısını 163'ten 188'e (+25 MV) çıkarmaktadır.
- ✚ Diğer taraftan, daraltılmış bölge sistemiyle ittifak içindeki partilerden en fazla kayıp MHP'de, ikinci olarak İYİ partide yaşanmakta; bu partiler mevcut sistemde kazanacaklarına kıyasla, daraltılmış sistemde sırasıyla 22 MV ve 15 MV kaybetmektedirler. DEVA ise mevcut sistemde 3 MV kazanabilecek iken daraltılmış sistemde hiç MV çıkaramamaktadır.

Bu sonuçların başlıca iki temel / kuramsal nedeni bulunmaktadır:

- ✚ Birincisi, daraltılmış bölgelerin yol açtığı "etkin baraj etkisi" ile açıklanabilir. Bu, bölge sayısı artıkça her bir bölgede MV çıkarmak için gerekli olan (yapay) bölge barajının artarak daha az oy alan partinin olumsuz etkilenmesi anlamına gelir. Diğer taraftan, daraltılmış bölge sisteminde oyların fazlalığı kadar oyların konsantrasyonu yani belirli bölgelerde toplaması da önemlidir. Aynı sayıda oya ulaşan partilerden birinin -sadece oyları farklı bölgelere dağılmış olduğu için- diğerinden çok daha az MV çıkarması hatta hiç çıkaramaması mümkün olmaktadır. Bölge daraltılınca bu özellikteki partiler (MHP, İYİ gibi) görece daha fazla olumsuz etkilenmektedir.
- ✚ İkinci sebep, sandalye dağıtımının ikinci aşamasında da (ittifak içinde) uygulanan yöntemin d'Hondt olmasıdır. Bu metodun matematiksel doğası gereği büyük partiler lehine sonuç doğurduğu bilindiğinden ittifaklar büyüdükçe hem ittifakın hem de ittifak içerisindeki büyük partinin avantajının artması beklenir. Yani bu yöntem, sandalye dağıtımında görece büyük partilere avantaj sağlayarak bu partilerin veri bir oy ile daha çok sandalye çıkarmalarına neden olur. İttifak içerisindeki bir partinin oy oranı olarak diğer ortaklardan daha büyük olması durumunda ikinci aşamada büyük ortağın kazancı (diğer ortakların kaybı) artar. Bu sistemde görece küçük bir partinin ittifaktan sağladığı kazanç (kayıp) ittifak kurduğu diğer partinin büyüklüğüyle de (aralarındaki oy farkı ile) ters (doğru) orantılıdır. Genel olarak ittifakların küçük ortağı sayılabilecek partilerin (yine MHP, İYİ gibi) görece daha olumsuz etkilenmesinin temel sebebi budur.

Bu kısımda son olarak bölge sayısı açısından 5'li daraltılmış bölge sistemi ile mevcut sistem arasında olan ve zaman zaman kamuoyunda tartışılan "bir seçim bölgesinin çıkarabileceği milletvekili sayısı en fazla 7 olması" anlamında "7'li daraltılmış sistem" in olası sonuçlarına ilişkin birkaç tespiti yer vereceğiz. Öncelikle, 7'li daraltılmış sistem ile Türkiye 124 seçim bölgesine ayrılacak; 21 il 1'den fazla bölgeye sahip olacaktır. Daha önceki kısımlarda tartışıldığı üzere 7'li sistem 5'li sisteme nazaran sandalye sayısı kazanımı bakımından mevcut sisteme daha yakın sonuçlar verir. Bu sistemde ve yukarıda ele aldığımız oy senaryosunda Cumhuriyet İttifakının toplam 305 (AK Parti'nin 282, MHP'nin 23); Millet İttifakı'nın 236 (CHP'nin 177, İYİ Parti'nin 58 ve DEVA 1 MV); HDP'nin ise 59 MV çıkaracağı hesaplanmıştır.

3. İttifaklı Seçim Sisteminde İttifak İçi Sandalye Dağıtım Yöntemi Oransal Olsaydı Sonuçlar Nasıl Değişirdi?

Yukarıda açıklandığı ve sonuçlardan gösterildiği üzere hâlihazırda seçim sistemimizde uygulanan ve görece yüksek oy alan partilerin lehine sonuç doğuran d'Hondt yöntemi;

- ✚ İttifakların her biri birer parti gibi değerlendirildiği için büyük ittifakların da daha fazla avantaj sağlamasına neden olacaktır; ancak, mevcut sistemde ittifak içi sandalye dağıtım yöntemi olarak da d'Hondt kullanıldığından, ittifak içerisindeki dağıtımdan da büyük ortak daha kazançlı çıkacaktır.
- ✚ Dahası, görece küçük bir partinin ittifaktan sağladığı kazanç (kayıp), ittifak kurduğu diğer partinin büyüklüğüyle ve dolayısıyla aralarındaki oy farkı ile ters (doğru) orantılıdır.

Dolayısıyla, görece az oy alan partilerin zararını azaltmak ve böylelikle sistemde temsilde adaleti artırmak için 2. aşamada d'Hondt yerine alınan oyların oransal olarak sandalye sayısına yansıtılması yöntemi düşünülebilir / önerilebilir. Buna göre, yani ittifakların 1. aşamada kazandıkları sandalyeler (bkz. Tablo 2 birinci kısım) dağıtımın ikinci aşamasında -d'Hondt yerine- partilerin aldıkları oylar (bkz. Tablo 1) oranında dağıtılsaydı elde edilecek sonuçlar aşağıda Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Simülasyonlar Sonucunda Dağıtılan Sandalye Sayıları (2. Aşamada Oransal)

İttifak Sandalyeleri Dağıtıldıktan Sonra (2. Aşama Dağıtım) – ORANSAL

Partiler /İttifaklar	AK Parti	MHP	CHP	İYİ	DEVA	SAADET	GELECEK	HDP	TOPLAM
87 Bölge (Mevcut Yapı)	243	57	145	69	11	4	3	68	600
Daraltılmış (152) Bölge	262	46	154	85	0	0	0	53	600
FARK (Daraltılmış – Mevcut)	+19	-11	+9	+16	-11	-4	-3	-15	0

İkinci aşamada oransal dağıtımın farklı bölge yapılarındaki sonuçlarını daha açık görebilmek ve böylece Tablo 2 ile Tablo 3'ü daha rahatça karşılaştırmak için aşağıdaki Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4. İkinci Aşama Dağıtım Sistemi: ORANSAL vs. d'Hondt Karşılaştırması

Bölge Yapısı:	87 Bölge (Mevcut Yapı)			Daraltılmış (152) Bölge		
	2. Aşama d'Hondt	2. Aşama Oransal	FARK (Oransal - d'Hondt)	2. Aşama d'Hondt	2. Aşama Oransal	FARK (Oransal - d'Hondt)
AK Parti	265	243	-22	295	262	-33
MHP	35	57	22	13	46	33
CHP	163	145	-18	188	154	-34
İYİ	66	69	3	51	85	34
DEVA	3	11	8	0	0	-
SAADET	0	4	4	0	0	-
GELECEK	0	3	3	0	0	-
HDP	68	68	-	53	53	-
TOPLAM	600	600		600	600	

Tablo 4'te listelenen sonuçlardan d'Hondt sisteminin büyük partilere sağladığı avantaj (az oy alan partilerin dezavantajı) açıkça görülmektedir. Buna göre, mevcut sistemde (87 Bölge), Cumhuriyet İttifakı'nın büyük ortağı AK Parti'nin 2. aşamadaki d'Hondt sayesinde kazandığı 22 sandalye, oransal dağıtımda MHP'ye geçerken; benzer şekilde CHP'nin d'Hondt ile kazandığı 18 sandalye, eğer alınan oy oranlarına göre dağıtım yapılsaydı, İYİ'ye 3, DEVA'ya 8, SAADET'e 4 ve GELECEK'e 3 MV olarak dağılacaktı. Daraltılmış bölgede ise bu yapının da devreye girmesi ile daha da belirginleşen büyük parti avantajı, oransal dağıtımla bir ölçüde kaybolmakta; AK Parti'nin kazandığı 33 MV oransal dağıtımda MHP'ye; CHP'nin kazandığı 34 MV İYİ Parti'ye geçmektedir.

Gerek Tablo 3 gerekse Tablo 4'ten, ikinci aşamada d'Hondt yerine oransal dağıtım yapılmış olsa, ittifakların toplam kazanç / kayıpları değişmezken ittifak içerisinde daha adaletli bir dağılımın yapılabildiği (hem mevcut hem de daraltılmış sistemde) görülmektedir.

4. Seçim Barajını Düşürmenin Etkisi

Bilindiği gibi, ülkemizde mevcut haliyle %10'luk bir seçim barajı uygulanmaktadır. Seçim sistemi değişikliği tartışmalarında neredeyse her zaman, temsilde adaleti bozucu etkisi nedeniyle barajın düşürülmesi de öneriler arasında yer almaktadır. Aslında ittifaklı sistem, %10'un altında oy alan partilerin toplam oy oranı %10 ve üzerinde olan bir ittifakta yer almaları durumunda barajdan etkilenmeyecekleri sonucunu da beraberinde getirmekte; dolayısıyla baraj sorunu ittifaklara dâhil olunarak çözülebilmektedir. Bu durum yüksek bir seçim barajı bulunan seçim sistemimizde temsilde adaleti artırıcı sonuç doğurması bakımından olumludur. Diğer taraftan, ittifak içerisinde yer almayan partiler için bu durum söz konusu olamayacaktır.

Bu çalışmada da farklı seçim barajı seviyelerinde mevcut ve daraltılmış bölgelendirme altyapısı üzerinde üç baraj senaryosunun etkileri analiz edilmiştir. Bunlar; seçim barajının %7, %5 ve %1,5 seviyelerine düşürülmesi durumlarıdır. İlk ikisi kamuoyunda en çok konuşulan seviyeler oldukları için, %1,5 ise barajı sıfıra çekmektense belirli bir en düşük seviyenin korunmasının istendiği bir durumu temsilen seçilmiştir.

Ancak, bu çalışmada kabul edilen oy oranı ve ittifak senaryosu altında, her üç barajın da sonuçları değiştirmeyeceği neticesine ulaşılmıştır. Yani barajın düşürülmesinin oy verme davranışı üzerinde olası (dolaylı) etkileri bir yana bırakılırsa sonuçlara doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Bunun sebebi varsayılan oy ve ittifak senaryoları ile -“Diğer” grubundaki partiler hariç- hiçbir partinin seçim barajı %10 iken bile baraja takılmaması, “Diğer” grubundaki partilerin ise %1’in altında oy aldıkları varsayıldığı için seçim barajı %1,5’e düşse dahi bu barajı aşamamalarından kaynaklanmaktadır. Tabi ki seçim barajının düşürülmesi davranışsal etkiye sebep olarak partilere verilen oy oranlarında hatta ittifak kurgularında bir değişiklik yaratabilir. Fakat bu dolaylı davranışsal etki bu çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

5. Seçim Çevrelerinde Son Milletvekilini Kazanmadaki Rekabetin Daraltılmış Bölge Sisteminde Analizi

Bu bölüm, 2. bölümde yapılan analizin bir devamı olarak, seçim bölgeleri için kazanılacak son Milletvekili (MV) için ittifaklar / partiler arasında yaşanan rekabeti ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, her parti / ittifak için her seçim bölgesinde d’Hondt sisteminin uygulanışında çıkarılan son milletvekilindeki oy farkı hesaplanmış; bu farkın bölgedeki seçmen sayısına oranı en düşük olan seçim bölgeleri, “en yüksek rekabetin” yaşanacağı seçim bölgeleri olarak nitelendirilmiştir. Bunun sebebi bu seçim bölgeleri çıkarılan son milletvekilinin (oy sayısı farkı / toplam oy bakımından) en kolay şekilde yer değiştirebileceği bölgeler olmasından gelir. Bir başka ifadeyle, bu rekabetin yüksek olduğu seçim çevrelerinde son Milletvekilini (MV) kazanan siyasi partinin / ittifakın değişme olasılığı diğer seçim bölgelerine göre daha yüksektir.

Seçime yakın bir zamanda yapıldığında bu analizin amacı, rekabetin yüksek olduğu seçim çevrelerinde son milletvekilini kazanan siyasi partinin / ittifakın değişme olasılığı görece diğer bölgelere göre yüksek olduğundan, partilerin seçim kampanyalarını veya siyasi vaatlerini bu bölgelere, en yakın rakiplerini de bilerek yoğunlaştırabilmelerine olanak sağlayan bir bilgi sunmasıdır. Bu analize mevcut çalışmada yer verilme gerekçesi ise, her bir seçim bölgesinde son MV çıkarmada yaşanan rekabetin daraltılmış bölgede mevcut sisteme göre nasıl değiştiğinin analiz edilmesi ya da bir başka ifadeyle “daraltılmış seçim bölgelerinde son milletvekilin partiler / ittifaklar arasında yer değişimi zorlaşır mıydı?” sorusuna cevap aranmasıdır.

Bu amaçla, mevcut durumdan %5’li daraltılmış bölgeye geçilirken bölge sayısı değişen 31 ilde son milletvekili dağıtımı öncesinde kazanan parti / ittifak ile en yakın takipçisi arasındaki oy farkının o bölgedeki toplam oy oranına oranı aşağıdaki tabloda listelenmiştir.⁴ Tabloda örneğin Adana için mevcut yapıda ifade edilen %0,56 değeri şu şekilde elde edilmiştir: Mevcut yapıda tek bir seçim bölgesi olan Adana’da son milletvekilini bu çalışmada varsayılan oylarla (d’Hondt dağıtımında son aşamaya kalan 82.452 oyu ile) HDP kazanmaktadır. Ancak Cumhuriyet İttifakı bu aşamaya 75.125 oyla kalmıştır, yani aralarında 7.327 oy farkı vardır. Bu oy farkı bölgedeki toplam oy miktarına bölününce bu fark oransal olarak % 0,56’ya karşılık gelmektedir. Yani %1’in altında olan bu ufak fark kapandığı takdirde dağıtımda bu son milletvekili HDP’den Cumhuriyet İttifakı’na geçecektir. Daraltılmış bölgede ise Adana ili üç seçim bölgesine ayrılmış olduğundan anlatılan hesaplama üç ayrı bölge için yapılarak ortalaması alınmıştır. Bu şekilde

⁴ Bu analizde bölge sayısındaki değişimin etkisi analiz edildiğinden bölge sayısı değişmeyen illere yer verilmemiştir. Ayrıca mevcut sistemde ve 5’li daraltılmış sistemde her ildeki bölge sayısı farklı olabileceğinden tabloda sunulan yüzdeler için karşılaştırma yapılabilmesi için il ortalamaları kullanılmıştır.

2,64 değeri elde edilmiş ve il bazında %0,56 ile %2,64 karşılaştırılmıştır. Bu kıyaslama sonucunda Adana ilinde son MV'nin ittifak / parti değiştirebilmesi için kapatması gerek farkın daraltılmış bölgede önemli ölçüde arttığı gözlemlenmiştir. Bu 31 ilin ortalaması baz alındığından benzer sonucun korunduğu görülmektedir.

Tablo 5. Bir Bölgede Son MV Kazanan ve En Yakın Takipçisi Arasındaki Farkın O Bölgedeki Toplam Oya Oranı (%)

Mevcut Yapı (87 Bölge)		Daraltılmış Bölge (152 Bölge)		Fark (Daraltılmış – Mevcut)
Bölge	Oran (%)	Bölge*	Oran (%)	
Adana	0,56	Adana	2,64	2,07
Afyonkarahisar	3,15	Afyon	12,32	9,17
Ankara	0,67	Ankara	2,76	2,09
Antalya	0,24	Antalya	3,85	3,61
Aydın	2,28	Aydın	1,79	-0,48
Balıkesir	2,04	Balıkesir	4,62	2,59
Bursa	1,17	Bursa	4,56	3,39
Denizli	2,12	Denizli	3,48	1,36
Diyarbakır	0,66	Diyarbakır	7,11	6,45
Erzurum	1,82	Erzurum	1,08	-0,75
Eskişehir	2,62	Eskişehir	6,14	3,52
Gaziantep	0,45	Gaziantep	2,27	1,82
Hatay	1,28	Hatay	6,51	5,23
İstanbul	0,14	İstanbul	2,01	1,87
İzmir	0,44	İzmir	4,35	3,91
Kahramanmaraş	1,62	Kahramanmaraş	8,71	7,09
Kayseri	1,05	Kayseri	1,45	0,39
Kocaeli	0,03	Kocaeli	4,04	4,01
Konya	0,28	Konya	2,24	1,96
Malatya	2,07	Malatya	10,9	8,87
Manisa	1,16	Manisa	0,68	-0,47
Mardin	2,97	Mardin	2,94	-0,04
Mersin	0,54	Mersin	2,68	2,13
Muğla	2,82	Muğla	11,37	8,55
Ordu	1,52	Ordu	9,72	8,20
Sakarya	1,77	Sakarya	4,87	3,10
Samsun	0,85	Samsun	1,80	0,95
Şanlıurfa	0,07	Şanlıurfa	3,20	3,13
Tekirdağ	2,11	Tekirdağ	9,44	7,32
Trabzon	3,09	Trabzon	4,82	1,73
Van	0,53	Van	3,41	2,87
	1,36		4,77	

(*) Daraltılmış sistemde karşılaştırılan illerde birden fazla seçim bölgesi oluşmuşsa onların ortalaması alınmıştır.

Özetle Tablo 5'ten görülebileceği üzere daraltılmış bölge yapısına gidilince genel eğilim olarak son MV kazanmada farkı kapatmak zorlaşmakta / rekabet azalmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, seçim sistemi tasarımının tartışıldığı bu günlerde bu konuda yapılacak sayısal analizlerin faydalı olabileceği düşünüşüyle gerçekleştirilmiştir. Sistemin parametrelerinde yapılabilecek değişikliklerin gerek ayrı ayrı gerekse bütünsel yapıda etkilerinin sistem tasarımcı ve/veya oyuncuları açısından öngörülmesinin zor olması yeni seçim sistemi simülasyonlarına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Elbette seçim sistemi değişmeden kalabilir veya burada ele alınan şekillerden farklı biçimde değişebilir; ancak bu notun, her durumda, konu üzerinde yapılacak tartışmalara ve sistemin anlaşılmasına katkı yapması amaçlanmıştır.

Çalışmada yapılan analizlerde öncelikle, hâlihazırda sandalye dağıtımının her iki aşamasında (ittifaklar arası ve ittifak içi) kullanılan d'Hondt yönteminin doğası gereği iki aşamada da büyük partilere avantaj sağlayan (görece az oy alanların dezavantajına olan) özelliği gösterilmiştir. Bunun yanında, sisteme getirilebilecek olası bir daraltılmış bölge yapısının etkin baraj / bölge barajı etkisinin artması nedeniyle bu etkiyi daha da artıracığı tespit edilmiştir. Örneğin bölge sayısının artmasının (daraltılmış bölge yapısına geçilmesinin) ittifaklar içinde beklendiği gibi en fazla oy alan partiye / partilere (AK Parti ve CHP) yarar sağlamakta iken görece daha az oy olan partilerde (MHP ve İYİ) daha fazla MV kaybına yol açtığı görülmüştür. Bütünsel anlamda düşünüldüğünde de daraltılmış sistemin mevcut sisteme göre temsilde adaleti düşürdüğü söylenebilir. Ayrıca, bu etkilerin varsayılan oy ve ittifak senaryoları altında ülke barajı düşürülse dahi değişmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Yani mevcut konjonktürde (davranışsal etkinin dışarıda tutulduğu bir durumda) seçim barajının %7, %5 ve hatta %1,5'a düşürülmesi %10'dan farklı sonuç vermeyecektir. Söz konusu olumsuz etkilerin bir ölçüde azaltılabilmesi, en azından ittifaklar içerisinde giderilebilmesi ve böylece temsilde adaletin artırılması için; dağıtımın ikinci (ittifak içi) aşamasında d'Hondt yerine oransal bir dağıtımın benimsenmesi önerilmiş, sonucun beklenildiği gibi temsilde adaleti artırdığı gösterilmiştir.

Son olarak d'Hondt sisteminde dağıtımdaki son milletvekilini kazanmada yarışan partiler arasındaki oy farkları bölgeler bazında analiz edilmiş, daraltılmış sistemde mevcut sisteme göre son milletvekili rekabetinin zorlaştığı, dolayısıyla bölgenin daraltılmasının büyük partiye yarayan yönünün burada da ortaya çıktığı görülmüştür.

EK. Alternatif Sistemlerde İllerin Bölge Sayıları*

	Mevcut	Daraltılmış (5'li)
Adana	1	3
Adıyaman	1	1
Afyonkarahisar	1	2
Ağrı	1	1
Aksaray	1	1
Amasya	1	1
Ankara	3	8
Antalya	1	4
Ardahan	1	1
Artvin	1	1
Aydın	1	2
Balıkesir	1	2
Bartın	1	1
Batman	1	1
Bayburt	1	1
Bilecik	1	1
Bingöl	1	1
Bitlis	1	1
Bolu	1	1
Burdur	1	1
Bursa	2	4
Çanakkale	1	1
Çankırı	1	1
Çorum	1	1
Denizli	1	2
Diyarbakır	1	3
Düzce	1	1
Edirne	1	1
Elazığ	1	1
Erzincan	1	1
Erzurum	1	2
Eskişehir	1	2
Gaziantep	1	3
Giresun	1	1
Gümüşhane	1	1
Hakkâri	1	1
Hatay	1	3
İğdır	1	1
Isparta	1	1
İstanbul	3	20
İzmir	2	6
Kahramanmaraş	1	2

İttifaklı Sistemde Daraltılmış Bölge Simülasyonları

Karabük	1	1
Karaman	1	1
Kars	1	1
Kastamonu	1	1
Kayseri	1	2
Kırıkkale	1	1
Kırklareli	1	1
Kırşehir	1	1
Kilis	1	1
Kocaeli	1	3
Konya	1	3
Kütahya	1	1
Malatya	1	2
Manisa	1	2
Mardin	1	2
Mersin	1	3
Muğla	1	2
Muş	1	1
Nevşehir	1	1
Niğde	1	1
Ordu	1	2
Osmaniye	1	1
Rize	1	1
Sakarya	1	2
Samsun	1	2
Siirt	1	1
Sinop	1	1
Sivas	1	1
Şanlıurfa	1	3
Şırnak	1	1
Tekirdağ	1	2
Tokat	1	1
Trabzon	1	2
Tunceli	1	1
Uşak	1	1
Van	1	2
Yalova	1	1
Yozgat	1	1
Zonguldak	1	1
Toplam	87	152

(*) 1'den fazla bölgeye sahip olan iller (87 bölgede 4 il; 152 bölgede 31 il) tabloda kırmızı ile gösterilmiştir.